

ПРОБЛЕМИ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ

Ю.М. Комар*

ФОРМУВАННЯ УПРАВЛІНСЬКОГО ТИПУ МИСЛЕННЯ СТУДЕНТІВ ШЛЯХОМ РЕАЛІЗАЦІЇ СИСТЕМНО-ДІЯЛЬНІСНОГО ПІДХОДУ У НАВЧАННІ

У сучасних умовах діяльність фахівців у галузі управління все більше підпорядковується умовам невизначеності, суттєвим динамічним змінам у суспільстві, його судильної інформатизації. Це потребує підготовки фахівців нової генерації, з розвиненим системним, структурно-логічним мисленням, здатних оцінювати, формувати і розвивати складні управлінські системи і процеси. Іншими словами, їм треба навчитись абстрактно, системно мислити, тобто подумки відкидати неістотні, другорядні ознаки предметів і явищ під час їх вивчення і виділяти спільні та суттєві.

В науковій літературі виділяються в окремі групи декілька типів мислення людини: математичне, економічне, педагогічне, але це не стосується поняття “управлінське мислення”.

Поміж тим, проблема формування управлінського типу мислення найбільш складна з трьох означених, тому що управління в соціальних системах вимагає врахування змін інтересів і потреб людей, характеризується високим рівнем абстрагування і слабо піддається кількісній оцінці.

У цих умовах зростає актуальність дослідження проблеми формування управлінського типу мислення студентів-менеджерів, на основі використання атрибутивних навчальних моделей, які дозволяють реалізувати системно-діяльнісний підхід у навчанні.

В результаті запровадження в навчальний процес системного підходу вийшло з друку ряд наукових і навчально-методичних праць, у яких висвітлені теоретико-методологічні аспекти системного моделювання¹, а при підготовці фахівців управлінського профілю почали використовувати атрибутивні навчальні моделі².

© Комар Ю.М., 2006

* професор Донецького державного університету управління, кандидат економічних наук

¹ Катренко А.В. Системний аналіз об'єктів та процесів комп'ютеризації: Навчальний посібник. — Львів: Новий світ, 2000. — 424 с.; Сурмін Ю.П. Теория систем и системный анализ: Учеб. пособие. — К.: МАУП, 2003. — 368 с.; Белогуров В.П. Основы управления: Учебное пособие. — Х.: Консум. 2003. — 240 с.

² Комар Ю.М., Поважний О.С., Комар С.Ю. Основы навчання студента В 4-х кн. — Кн. 1. Самоуправління навчанням: Навч.-метод. посібник. У 2 ч. Ч. 1. Анотований конспект лекцій / За заг. ред. В.В. Дорофійенка. — 2-ге вид., допов. — Донецьк: ДонДУУ, 2006. — 313 с.; Комар Ю.М., Поважний О.С., Комар С.Ю. Основы навчання студента В 4-х кн. — Кн. 1. Самоуправління навчанням Навч.-метод. посібник / У 2 ч. Ч. 2. Зміст практичних занять і методичні рекомендації до їх виконання / За заг. ред. В.В. Дорофійенка. — 2-ге вид., допов. — Донецьк: ДонДУУ, 2006. — 181 с.

Незважаючи на певну кількість наукових і навчально-методичних праць, у цій галузі недостатньо обґрунтовані теоретико-методологічні основи ефективного використання атрибутивних навчальних моделей, які відповідно до їх визначення повинні займати вищі ієрархічні рівні в системному моделюванні і дозволяють реалізувати системно-діяльнісний підхід у процесі підготовки студентів управлінських спеціальностей.

Метою цієї статті є обґрунтування теоретико-методологічних основ ефективного використання атрибутивних навчальних моделей і висвітлення їх ролі в реалізації системно-діяльнісного підходу у навчанні студентів управлінських спеціальностей.

На думку провідних вчених, у галузі педагогіки і системного аналізу основними ознаками системно-діяльнісного підходу у навчанні є³:

- системність мислення — здатність людини приводити думки в систему, розташовувати їх у певному порядку, встановлювати відповідну закономірність мислення;
- процесуальність мислення — відповідна послідовна зміна станів, стадій розвитку думки;
- програмність мислення — формування мислення у вигляді заздалегідь заданої програми;
- алгоритмізація мислення — виконання в процесі мислення певних послідовних дій, які приводять до досягнення мети мислення;
- креативність мислення — здатність висловлювати незвичайні ідеї, нетрадиційно мислити, швидко розв'язувати проблемні ситуації;
- конструктивність мислення — здатність створювати правильні мисленні конструкції;
- культура мислення — рівень володіння законами, закономірностями, принципами і правилами мислення;
- ясність мислення — визначеність і чіткість мислення;
- ефективність мислення — показник, який характеризує успішність мислення.

Таким чином, сучасному управлінцю-менеджеру необхідно в процесі навчання сформувати високо розвинутий управлінський тип мислення. Це така система — пізнання людиною закономірностей розвитку системи управління в різних галузях знань (наука, техніка, економіка, державна служба, освіта, культура і т. д.), розуміння сутності і особливостей управлінських процесів і причин їх виникнення, здатність засвоювати управлінські поняття та категорії, аналізувати конкретні управлінські ситуації.

Теоретико-методологічну основу формування і розвитку у майбутніх управлінців такого типу мислення складає атрибутивна навчальна модель, яка дозволяє реалізувати системно-діяльнісний підхід до навчання.

В атрибутивній навчальній моделі формування і розвитку управлінського типу мислення студентів реальним об'єктом обраний обов'язковий елемент будь-якої лекції — питання, зміст якого подається в трьох формах: описова, графічна модель і висновок (Рис. 1).

З рис. 1 видно, що кожний з цих елементів виконує відповідні функції в процесі пізнання і має своє чітко визначене місце щодо порядку подачі інформації і формування системного мислення у студентів управлінських спеціальностей.

Перший елемент — опис є висхідним традиційним елементом лекції, який характеризується подачею слабо структурованої інформації надмірного обсягу (з точки зору її опрацювання) і складає 1,5-2 аркуші або 45-60 рядків.

Внаслідок цього описова форма мало впливає на формування системного мислення.

³ Сурмін Ю.П. Указ. соч.; Професійна освіта: Словник: Навч. посіб. / Уклад. С.У. Гончаренка та ін.; За ред. Н.Г. Ничкало. — К.: Вища шк., 2000. — 380 с.; Миротин Л.Б., Тошибаев Ы.Э. Системный анализ в логистике: Учебник. — М.: Экзамен, 2004. — 480 с.

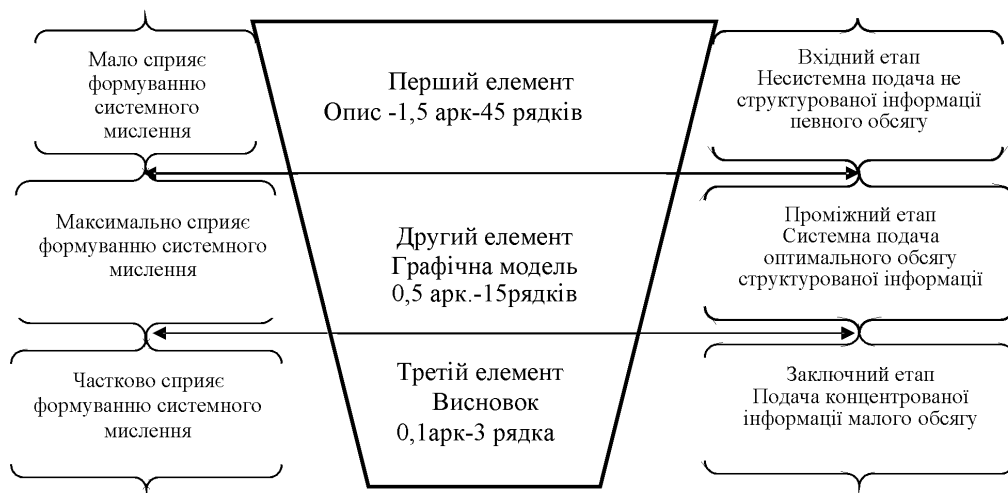

Рис. 1. Атрибутивна модель формування управлінського типу мислення

Другий елемент — структурно-логічна схема виконує головну функцію в моделі. Вона характеризується системою подачею структурованої інформації оптимального обсягу (0,5 аркуша — 15 рядків). Цей елемент максимально сприяє формуванню системного мислення.

Висновки — заключний елемент моделі, який характеризується подачею інформації малого обсягу (0,1 аркуша — 3-4 рядки) і частково сприяє розвитку системного мислення.

Атрибутивність у даній навчальній моделі проявляється в кількості її елементів: А1о — опис, А2гм — графічна модель, А3в — висновок. Ці елементи складають основу будь-якого питання лекції, незалежно від характеру дисципліни управлінського циклу, спеціальності і напряму підготовки управлінців. Залучення до цієї трохелементної моделі четвертого елементу не доцільно, тому що це не відповідає сутності атрибутивності.

Причому опрацювання цих трьох елементів питання лекції доцільно проводити у певній, строго визначеній послідовності, невиконання цього призведе до зниження ефективності атрибутивної моделі.

Опрацювання кожного питання лекції доцільно виконувати за схемою: графічна модель — опис матеріалу — висновок, тобто від оптимального до максимального обсягу інформації і потім до мінімального. Таким чином, у моделі використовується один із методів системного підходу — міні-макс, суть якого полягає у вивченні максимальних, оптимальних і мінімальних характеристик кожного питання лекції. Максимальна характеристика моделі відтворюється описовою частиною (фаза підйому), оптимальна — структурно-логічною схемою і мінімальна — висновком (фаза спуску). Така динаміка зміни обсягу інформації в моделі не штучна а природна, тому що відбувається аналогічно процесам зміни часу протягом доби і дихання людини.

Практика показала, що саме такий порядок опрацювання трьох елементів питання лекції дозволяє досягти найбільшого ефекту, не виконання цього призведе до зниження ефективності атрибутивної моделі.

Важливо те, що використання атрибутивної моделі дозволяє запроваджувати в навчальний процес системно-діяльнісний підхід, який на думку провідних педагогів є найбільш ефективним.

Засновниками цього підходу у психології були видатні радянські вчені-психологи А.Н. Леонтьев і С.М. Рубінштейн, у педагогіці цей підхід запровадив професор П.Я. Гальперін, який розробив теорію поетапного формування розумових дій. Суттєвий внесок у її подальший розвиток зробили професори Б.П. Бадмаєв, У.І. Машбіц, Н.І. Талізін Л.Ф. Фрідман. Найбільш повно модель діяльнісного підходу висвітлено в роботах українського професора Г.О. Атанова.

Аналіз робіт з теорії і практики засвоєння знань у системі вищої освіти дає підстави стверджувати, що головною детермінантою у цій проблемі вважається діяльність, тобто спосіб буття людини, здатність її змінювати дійсність.

У процесі формування управлінського типу мислення на основі використання атрибутивної навчальної моделі відбувається реалізація таких основних компонентів системно-діяльнісного підходу:

- а) матеріальна форма дії (виконання студентами певних операцій);
- б) перцептивна форма дії (фіксація предметів за допомогою зорового сприймання);
- в) словесна форма дії (бесіда, пояснення та обґрунтування);
- г) розумова форма дії (попереднє виконання дій у свідомості, розвиток абстрактного мислення).

Основні методологічні переваги використання атрибутивної навчальної моделі формування управлінського типу мислення в контексті системно-діяльнісного підходу до навчання перед традиційним подані в табл. 1.

Таблиця 1.

Основні методологічні переваги використання атрибутивної навчальної моделі формування управлінського типу мислення в контексті системно-діяльнісного підходу до навчання перед традиційним

Традиційний підхід (без використання атрибутивної моделі)	Системно-діяльнісний підхід (на основі використання атрибутивної моделі)
Першооснову навчання складає	
Знання студента в залежності від характеру майбутньої спеціальності	Навчання за допомогою атрибутивної моделі діяльності і дії, відповідно характеру майбутньої спеціальності управління
Кінцевою метою навчання є	
Запам'ятовування студентом знань, необхідних для виконання майбутньої професійної діяльності	Виконання студентом за допомогою передбаченого в атрибутивній моделі методу міні-макс, відповідного способу дій, які забезпечують виконання майбутньої професійної діяльності
Зміст навчання складає	
Задана система знань, відповідно до характеру майбутньої спеціальності	Задана атрибутивною моделлю система дій і тільки ті знання, які забезпечують виконання цих дій
Механізмом забезпечення навчальної діяльності є	
Опрацювання навчального матеріалу	Вирішення за допомогою атрибутивної моделі певних завдань
Розуміння знати означає	
В основному пам'ятати знання	За допомогою знань виконувати відповідну діяльність
Роль самодостатності знань:	
Знання вважаються самодостатніми, тому що вони є метою навчання	Знання не вважаються самодостатніми, тому вони всього лише засоби виконання дій, передбачених атрибутивною моделлю, так як виконують службову роль, пояснюючи і готуючи практичні дії

На відміну від інших моделей із формування системного мислення, атрибутивні моделі в контексті системно-діяльнісного підходу сприяють формуванню уміння діяти зі знанням справи, тобто у цьому випадку мета навчання полягає у наданні студенту вміння діяти, а знання повинні стати засобом навчальної діяльності.

Сучасному управлінцю-менеджеру необхідно в процесі навчання сформувати високорозвинутий управлінський тип мислення, що найкращим чином можна досягти на основі використання атрибутивних моделей. Саме цей клас моделей, відповідно до їх суті, займає вищі ієрархічні рівні в системному моделюванні і дозволяє реалізувати системно-діяльнісний підхід у процесі підготовки студентів управлінських спеціальностей.